Круглый стол «Гегель и гегельянство: история, рецепции, критика», посвященный 250-летию со дня рождения Г. В. Ф. Гегеля и 200-летию публикации «Философии права» («Grundlinien der Philosophie des Rechts»)

СТАНАЎЛЕННЕ НАВУКІ СУЧАСНАГА ТЫПУ І ФІЛАСОФІЯ ГЕГЕЛЯ

А. І. Бабко

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Філасофія Гегеля ўяўляе сабой глыбокую, сістэматычна распрацаваную рэакцыю на грунтоўна важныя для канстытуявання культуры Новага часу працэсы. Таму вывучэнне згаданага духоўнага феномена дазваляе дакладней і выразней выявіць існасць грамадства, што паўстала ў выніку Вялікай французскай рэвалюцыі, а даследаванне падзей, што ў ім адбываліся, рухае наперад засваенне гегелеўскай тэарэтычнай спадчыны. Дадзеная тэза мае моц і ў адносінах да станаўлення навукі сучаснага тыпу. Гегель глыбока асэнсаваў згаданы працэс, і ў яго сістэме знаходзяць арыгінальнае вырашэнне супярэчнасці, якімі ён быў адзначаны. Разам з тым у адпаведным яе сегменце ўвасабляецца пэўны – важны і сёння – тып філасофскага бачання навуковага пазнання і яго ўзаемадзеяння з філасофіяй.

Як было згадана вышэй, узнікнне навукі сучасага тыпу мела драматычны, супярэчлівы характар. Антыдагматычная па сваёй сутнасці і скіраваная да паслядоўнай рэалізацыі высокага ідэалу свабоды мыслення, яна з самага пачатку свайго фарміравання сутыкнулася з асвечанымі даўняй традыцыяй уяўленнямі і іх носьбітамі, калектыўнымі (інстытуцыяналізаванымі) і індывідуальнымі. Адпаведныя калізіі не былі, аднак, толькі знешнімі (Новае ніколі не паўстае адразу ў чыстай і развітай форме. Дадзены момант артыкулюецца і ў гегелеўскай сістэме: новы этап у разгортванні пэўных працэсаў, новая катэгорыя ці з’ява заўсёды разглядаецца ў ёй як істотна абцяжараная спачатку старым зместам, які павінен быць пераадолены праз далейшае развіццё.). Так і прыхільнікі новай навукі мусілі прайсці праз сумненні, моманты няўпэўненасці, праз драматычнае ўнутранае змаганне (Яскравы прыклад такога стану спраў падаюць пакутлівыя ваганні Мікалая Каперніка, які ясна ўсведамляў і востра перажываў недастатковасць аргументаў на карысць

геліяцэнтрычнай астранамічнай мадэлі, марудзячы з публікацыяй вынікаў сваіх даследаванняў. Дадзеная акалічнасць належыць да падстаў для адмаўлення рэвалюцыйнага статусу тэарэтычнага даробку вялікага польскага астранома, якое мае месца ў працах некаторых гісторыкаў навукі [1, с. 63; 2, с. 76–77].). Кожны крок наперад у пераадоленні дагматычных уяўленняў даваўся новай навуцы цяжка, выклікаючы часам непаразуменні нават паміж тымі, хто шчыраваў на яе ніве (Галілей, напрыклад, у згодзе са шматвекавой традыцыяй не прыняў адкрыццяў Кеплера, паводле якіх планеты рухаюцца нераўнамерна і па эліптычных арбітах [3, с. 299]). Момант нявыспеласці, непаслядоўнасці хаваўся і ў самой існасці ранніх гістарычных увасабленняў навуковага пазнання сучаснага тыпу, якія былі ў канчатковым выніку сінтэзаваны ў механічнай карціне свету. Адзначаныя пошукам іманентных законаў прыроды, выяўленне якіх павінна кантраляваццa досведам, яны суправаджаліся разам з тым стварэннем «надбудовы», якая грунтавалася на прынцыпе трансцэндэнталізму (Ілья Прыгожын і Ізабель Стэнгерс даводзяць, што ўяўленне пра прыроду як дасканалы механізм з неабходнасцю падштурхоўвала да ідэі трансцэндэнтнага Бога, які стварыў яго і даў штуршок яго функцыянаванню [4, с. 46]).

Калізія тыпаў светабачання, ў якіх увасабляюцца ідэі іманентнасці ці яе супрацьлеглага адпаведніка, не была і не магла быць асэнсаванай ва ўсёй сваёй паўнаце у межах навуковага пазнання (яна была проста «абясшкоджаная» пры дапамозе дэістычных ідэй, што адкрывала шлях для далейшага разгортвання навуковых даследаванняў). Развязаць адпаведны канфлікт магла толькі філасофія, і ў Гегеля мы знаходзім дыялектычны варыянт такой развязкі. Хоць катэгорыі іманентнасці і трансцэндэнтнасці не належаць да ключавых у слоўніку філосафа, яны з'яўляюцца надзвычай эфектыўным інструментам тэарэтычнай рэканструкцыі яго сістэмы. Творчы першапачатак разглядаецца ў ёй як іманентны свету, аднак яго іманентнасць уключае ў сябе момант саматрансцэндавання: Бог выступае як сапраўдны толькі ў выпадку сваёй самарэалізацыі, толькі ў працэсе ўсталявання «свайго іншага» [5, с. 24], г. зн. у працэсе выхаду за свае межы, які азначае разам з тым вяртанне да сябе праз усё больш поўнае самаўвасабленне ў іншым, якое робіцца сапраўды «сваім». Гегель сінтэзуе, значыцца, іманентызм і трансцэндэнталізм, робячы асновай згаданага сінтэзу ідэю іманентнасці.

Згаданы падыход цалкам адпавядае духу і сэнсу працэсаў, што разгортваліся на той час у духоўным жыцці чалавецтва (у тым ліку і ў сферы навуковага пазнання) і што разгортваюцца ў сучасных умовах (ён быў высока ацэнены і задзейнічаны ў нашай філасофскай культуры Міколам Крукоўскім [6]). У ім яскрава выяўляецца і гегелеўская мадэль арганізацыі дачыненняў паміж філасофіяй і навукай: голас філасофіі павінен загучаць тады, калі навука дасягае сваіх межаў і сутыкаецца з

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

праблемамі, што пераўзыходзяць яе магчымасці. Мысляр прызнаваў вяршэнства філасофіі ў сферы чалавечага пазнання, што не зрабілася ў яго, аднак, падставай для пыхлівага стаўлення да навукі. Сапраўды, з даведзенага вышэй адназначна вынікае, што навуковае пазнанне з'яўляецца аўтаномным у межах сваёй кампетэнцыі (калі Гегель і крытыкаваў пэўныя навуковыя тэорыі, дык адпаведныя крытычныя заўвагі грунтаваліся на наяўных у іх, на яго думку, канцэптуальных хібах [7, с. 196]). У выніку гегелеўскае бачанне ўзаемадачыненняў філасофіі і навукі набывае ўзважаны, памяркоўны характар: яно ўнікае аднабаковых, радыкальных пунктаў гледжання (сцыентызму і антысцыентызму), ствараючы надзейны падмурак для плённага ўзаемадзеяння абодвух тыпаў пазнавальнай дзейнасці.

Такім чынам, у распрацаванай Гегелем сістэме мы знаходзім адэкватную філасофскую рэакцыю на ўзнікненне навукі сучаснага тыпу, якая і ў сучасных умовах не страціла актуальнасці ў плане асэнсавання і эфектыўнай арганізацыі ўзаемаадносін паміж філасофскім і навуковым пазнаннем. Больш за тое, ідэя глыбокага і рухомага адзінства іманентнасці і трансцэндэнтнасці творчага першапачатку ў прыродзе і грамадстве мае грунтоўнае значэнне для духоўнага жыцця (калектыўнага і індывідуальнага) увогуле, што мусіць быць, аднак, тэмай іншага даследавання.

Літаратура і крыніцы

1. Cohen, I. B. Les origins de la physique modern / I. B. Cohen. – Paris: Éditions du Seuil, 1993. – 285 p.

2. L'Europe de science: constitucion d'un espace scientifique / sous la dir. de M. Blay, E. Nicolaïdis / M. Assimakopoulos, M. Beretta, M. Blay H. F. Cohen, M. Gally et otr. – Paris: Éditions du Seuil, 2001. – 437 p.

3. Schmutzer, E. Galilei, Galileo / E. Schmutzer. // Philosophenlexikon // hrsg. von E. Lange und D. Alexander. – 4 Aufl. – Berlin: Dietz Verlag, 1987. – S. 297–301.

4. Prigogine, I. Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature / I. Prigogine, I. Stengers. – London: Flamingo, 1985. – XXXI, 349 p.

5. Гегель, Г. В. Ф. Философия природы // Энциклопедия философских наук: в 3 т. – М.: Мысль, 1975. – Т. 2. – 695 с.

6. Крукоўскі, М. І. Бляск і трагедыя ідэалу: Філасофскія эцюды пра ідэалы, дэмакратыю і суверэнітэт / М. І. Крукоўскі. – Мінск: «Беларускі кнігазбор», 2004. – 352 с.

7. Inwood, M. A Hegel Dictionary / M. Inwood. – Oxford: Wiley, 1992. – 356 p.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ